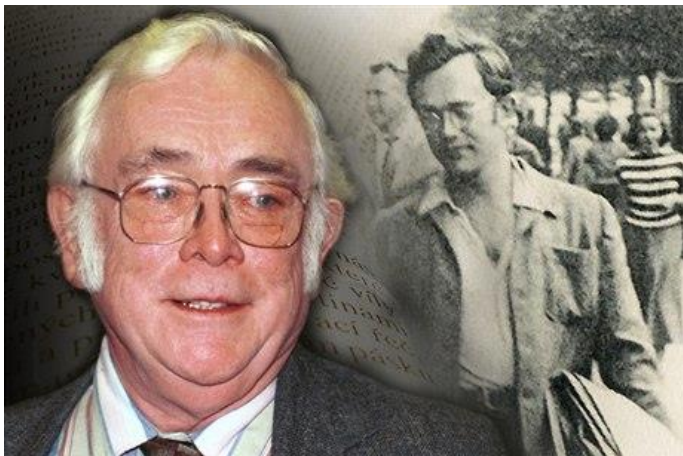

Josef Škvorecký (27. 9. 1924 Náchod – 3. 1. 2012 Toronto, Kanada)

Český spisovatel, překladatel a nakladatel.

Josef Škvorecký vyrostl v **Náchodě** – ve východočeské oblasti se silnou literární tradicí (Božena Němcová, Alois Jirásek, Karel Poláček, Josef a Karel Čapkovi). Jeho otec byl bankovní úředník činný v tělovýchovné organizaci Sokol aj.

Škvorecký absolvoval **náchodské gymnasium**; měl široké kulturní zájmy, mezi nimiž dominovaly **anglosaská literatura a jazzová hudba**. Po válce vystudoval obor **angličtina a filozofie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze**; promoval r. 1949.

Po základní vojenské službě pracoval v renomovaném nakladatelství Odeon a pak v redakci dvuměsíčníku *Světová literatura*; v těchto profesích měl – také jako **překladatel** – lví podíl na tom, že se i v 50. letech, svíraných komunistickou propagandou, k československým čtenářům dostávaly – v kvalitních vydáních – **včasné překlady velkých moderních anglicky píšících spisovatelů** (Ernest Hemingway aj.).

V r. **1958** vyšel Škvoreckého **první román Zbabělci**, který autentickým způsobem líčí poslední dny války ve fiktivním východočeském maloměstě Kostelci, jenž je ovšem literárním obrazem Náchoda. Vypravěčem a hlavní postavou je silně autobiografický gymnasiální student **Danny Smiřický**, který se později objevil ještě v dalších Škvoreckého knížkách. Již ve Zbabělcích Škvorecký ukázal silné charakteristické stránky svého stylu: náročnou, umělecky hodnotnou, filozoficky zabarvenou a přitom čtivou autorskou řeč kombinovanou s velmi věrohodnou, dobře odposlouchanou přímou řečí postav. Sřetenutí českých středostavovských charakterů s ustupující, ale stále nebezpečnou německou armádou Škvorecký vylíčil způsobem, v němž se mísí hrdinství s prázdným patosem, ustrašeností i prospěchářstvím, a komunističtí ideologové román ostře odsoudili; ovšem to už v Československu začínala **svobodomyslná 60. léta** a Škvorecký se zařadil mezi jejich hlavní představitele. Od r. 1958 byl ženatý se zpěvačkou a překladatelkou Zdenou Salivarovou (* 1933), zůstali bezdětní.

Josef Škvorecký jako beletrista podal **ucelený portrét československé společnosti 40. – 60. let**. Uměl vystavět dobré zápletky, byť nemalá část jeho děl je autobiograficky vzpomínková; v tom předjímal dnešní postmoderní literaturu. Od r. 1963 působil jako spisovatel na volné noze. Psal **romány i povídky**, mj. se zařadil mezi tvůrce typicky české detektivní školy (již s prvorepublikovou tradicí) s nehrdinskými pátrači (cyklus povídek s poručíkem Borůvkou). Podporoval – v jeho počátcích – mystifikační autorské Divadlo Járy Cimrmana (Ladislav Smoljak, Zdeněk Svěrák, Jiří Šebánek).

V r. 1969 přednášel na univerzitách ve **Spojených státech**, mj. na proslulé University of California v Berkeley. V téže době se v Československu pevně chopili moci neostaliničtí politici kolaborující (od 1968) se sovětskou okupační mocí a manželé Škvoreckých se rozhodli zůstat v Americe. Usadili se v **kanadském Torontu**, kde vybudovali **exilové nakladatelství Sixty-Eight Publishers**, vydávající – v originále – českou literaturu, která v Československu nemohla vycházet (celkem přes 800 titulů).

Po Sametové revoluci 1989 byl mezi prvními umělci-emigranty, kteří se začali vracet do rodné země. Prezident Václav Havel udělil manželům Škvoreckým nejvyšší československé státní vyznamenání – Řád bílého lva.

Některá díla:

Autobiografická románová pentalogie s Dannym Smiřickým Zbabělci, Tankový prapor, Prima sezóna, Mirákl, Příběh inženýra lidských duší (1948 – 1977);

Novela Legenda Emöke (1963; TV hra 1997: hrají Viktor Preiss, Miroslav Donutil);

Soubory detektivek Smutek poručíka Borůvky (1966), Hříchy pro pátera Knoxe (1973);

Román Nevěsta z Texasu (1992; o českých vystěhovalcích v americké občanské válce Severu proti Jihu);

Autobiografická próza Samožerbuch (1977; společně se Zdenou Salivarovou-Škvoreckou; historie nakladatelství 68 Publishers).

Josef Škvorecký: Legenda Emöke

https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/46/06/16/legenda_emoke.pdf

Strop té místnosti se svažoval, byla to podkrovní komora a okno měla vysoko nad podlahou, nebylo z něho vidět ven, jenom když člověk přistrčil ke stěně stůl a vylezl na něj. A hned první noc (byla horká, srpnová, pod oknem šuměly jasany a lípy jako vzdálené hučení diluviálního moře a dovnitř proudily noční vůně trávy a kobylek a cikád a cvrčků a lipových květů a cigaret a z městečka zaznívala hudba, cikánská muzika, hrající Glen Millerovu starou In the Mood, ale houpavým cikánským rytmem, a pak Dinah a pak St. Louis Blues, ale byli to cikáni, dvoje housle, basa, cimbál, a ne

boogie-woogie, ale cikánský houpavý puls a primáš cifroval v blues tóninách a houpavým cikánským rytmem) začal učitel mluvit o ženských. Hovořil ve tmě, v posteli, chraplavým hlasem a snažil se ze mne vytáhnout, jak na tom jsem já se ženskými. Řekl jsem mu, že se před Vánoce budu ženit, беру si vdovu, vdova se jmenuje Irena, a myslel jsem přitom na Margitku a na jejího muže, který mi vzkázal, že mě zmlátí, jestli se ještě jednou ukážu v Libni, a na libeňskou pouť a na Margitku s uřvaným červeným nosem jako nos hliněného trpaslíka dole na zanedbané, pohřební zahradě za hotelem, penzionem, rekreačním střediskem či co to bylo. On vykládal pak sám o ženských, slova plná oplzlých představ, vulgární, sprostá se mu valila z huby, z toho králičího mozku, a hluboce mě skličovala. Jako by po mně sáhla smrt z pouště toho venkovského učitele, kterému bylo padesát, měl ženu a tři děti, pětiletou školu a žvanil tu o ženských, o pohlavních stycích s mladými kantor-kami, které musily opustit matku a odejet s dvěma odřenými kufry bůhvíkam daleko do hor, do pohraničí, do vesnice, kde nebylo kino, jen hospoda, jen pár dřevorubců, pár cikánů, pár osídlenců, které sem zahnal všelijaké plány a žádosti a sny a špatná svědomí, a jenom opuštěná fara a předseda národního výboru, bývalý nádeník na švarcenberském panství, jenž si nesl v krvi dědičný vzdor mnoha generací, které svlažovaly půdu vlastním potem, ale samy půdu neměly, a jehož sem po revoluci zahnal ten vzdor, ten hlad po půdě, a nyní ji měl a dřel se na ní zas jako dřív, jako všechny ty generace jeho šlachovitých a neholených předků, ale půda byla teď jeho, a pak učitel, který jediný ze všech uměl hrát na housle a znal slova jako Karel Hynek Mácha a Bedřich Smetana a Fibich, v nichž bylo zakleto kouzlo dívčích vlasteneckých ideálů i poezie učitelského ústavu, kde se mladé ženy připravují na nejkrásnější povolání, a měl ženu a (tenkrát) dvě děti a bylo mu čtyřicet, ale říkal, že ji miluje, psal jí dopisy učitelským krasopisem a básně, které jako by už někde četla (učitel měl starou příručku milostné

korespondence s milostnými verši anonymních básníků, které si přizpůsoboval okamžité potřebě), a ráno mívala na katedře kytičku petrklíčů nebo snítku protěže nebo karafiát nebo svazek konvalinek a poslouchala ho, scházela se s ním za vesnicí, v kleči, v borovém podrostu, kde přes holé kopce foukal vítr pozdního léta a městečko stálo studené s kostelní věží trčící k nebi, oprýskané, zažloutlé, napůl opuštěné pod ocelovým měchem podzimních mraků, a potom svolila a vzala ho do svého pokoje a on mi teď vypravoval „... řekla, že je moc světlo, že se stydí, jenomže tam neměla nic než žárovku na šňůře, žádný stínítko, nic, tak jsem z ní stáh katata, takový modrý, trikotýnový, a pověsil jsem je na tu žárovku a hnedka tam bylo jako za Německa v tramvaji vo zatemnění, a pak jsem jí to udělal...“. Byl to člověk úplně ovládaný smrtí a na mě klesla pustota toho života, pustějšího než život myši nebo polního vrabce nebo pásovce, zavřeného v drátěné kleci v zoologické zahradě, který jen dupe na plechové podlaze a dychtivě a rytmicky frká čumákem a pak se nažere a pak se vykopuluje a zase běhá a frká a dupe a spí, protože je to pásovec, komické zvíře, které žije optimálně podle zákona pásovců, ale tohle byl člověk, donedávna řídicí učitel a člen národního výboru, teď z trestu přeložený na dvoutrídku do pohraničí („Zased si na mě inspektor, velkej soudruh, víte, záviděl mi, protože sám je na mladý kantorky levej.“), pokračovatel staré tradice učitelů, kteří kdysi, už dávno, přinášeli knihy a hudbu a krásu a filosofii do horských chalup a do takových vesnic, jako byla tato vesnice, manžel ženy, která zůstala sama ve vnitrozemí a dostávala odlučné, otec tří dětí, a žil podle zákona polních myší nebo pásovců.

Ta dívka (ne učitelka, ale ta, která seděla první den večer vedle nás u stolu v jídelně a poslouchala kulturního referenta, jenž rozvíjel dalekosáhle obsažný plán masové činnosti v našem turnusu) měla postavu, jakou mívají tanečnice, štíhlou jako noční lucerny, chlapecké boky a skleslá něžná ramínka a ňadra podobná ňadrům stylizovaných soch, jež neruší tu štíhlou, mladou symetrii těla.

Vtom přeletěla přes cestu obrovská vážka a já se dívky zeptal, ví-li, že kdysi žily na zemi vážky, které měly rozpětí křídel tři čtvrtě metru. Podivila se a řekla, že to snad ani není možné, a já začal mluvit o třetihorách a druhohorách a o Darwinovi, o vývoji světa, o slepém a nutném běhu přírody, kde slabší požívá silnějšího a živočichové se rodí proto, aby sháněli potravu, měli mláďata a zemřeli, a jiný smysl to nemá, smysl je vůbec lidský pojem a příroda je strohý kauzální nexus, a nikoli barevná, smysluplná, mystická teleologie. A tu ona řekla, že nemám pravdu, že příroda má smysl, i život. A jaký? zeptal jsem se a ona řekla Je to Bůh. „Tak už toho nechte,“ řekl učitel. „Slečno, nemáte chuť na pivo? Je vedro jako vo prázdninách.“ Ale ona zavrtěla hlavou a já řekl Vy věříte v Boha? Věřím, řekla, a já řekl Bůh není. Bylo by krásné, kdyby byl, ale on není. Vy jste k němu ještě nedospěl, řekla. Jste dosud fyzický člověk, jste ještě nedokonalý. Ale jednou k Němu dospějete. Jsem ateista, řekl jsem. Já jsem také byla ateistka, řekla, ale prohlédla jsem. Poznala jsem Pravdu. Jak se to stalo? zeptal jsem se ironicky, neboť byla štíhlá jako tanečnice a tanečnice sice často chodí do kostela a klekají a křížují se, ale v Boha nevěří, totiž nepřemýšlejí o něm, mají ho jako pověru, podobně jako na sebe nechávají plivnout, než vstoupí na jeviště, než nasadí profesionální úsměv a vyběhnou miniaturními krůčky do záře reflektorů. Když jsem se vdala, řekla, a učitel, který do té chvíle šel zase mlčky a žvýkal novou travinu, procítl ze stuporu pitomců a řekl: „Vy jste vdaná?“ Ne, řekla ona. Jsem vdova. Ale když jsem byla vdaná, naučila jsem se věřit. Váš manžel byl zbožný? zeptal jsem se. Zavrtěla hlavou. Ne, řekla, on byl velmi fyzický, neměl v sobě vůbec nic z psychického člověka. „Tak to jste mladá vdova, co?“ řekl učitel. „A vdala byste se znova?“ Ne, řekla Emöke, (jmenovala se Emöke, byla to Maďarka, její otec, poštovní úředník, byl po záboru jižních slovenských okresů přeložen do Košic a jmenován poštmistrem, udělal tedy kariéru, na kterou celý život čekal, stal se z něho pán a začal panský žít, s pianem, salómem, s dcerou na gymnasiu se soukromými hodinami francouzštiny). Já

se už nikdy nevdám. Proč jste tak rozhodnutá, zeptal jsem se. Pořád jsem poznala, že v životě mohou být vyšší cíle, řekla. Jako vy, pravila, říkal jste, že to věčné kolotání tvarů nemá smysl, že to jsou jen příčiny a následky. Tak se to zdá být vám. Ale já v tom vidím smysl, který vy v tom ještě nevidíte. Jaký? zeptal jsem se. Všechno to směřuje k Bohu, odpověděla. K splynutí s Ním. V tom je smysl všeho života.

Vyprávěla mi potom, jak to bylo. Emöke. Učitel vstával časně a broudil ráno pod jejími okny, cenil na ni žluté zuby a volal za ní svoje seladonské vtipy, jakmile se objevila v okně, aby z napjaté šňůrky sundala bílé ponožky, které si večer vyprala a pak je pověsila do okna uschnout. Učitel říjel pod oknem, když mu jen vlídně a chladně řekla Dobré jitro a on navrhl: „Nechcete si po ránu trochu proprat plíce, slečno? V lese je úplnej ozón!“ a ona zavrtěla hlavou a řekla mu Ne a on odcházel sám a pak celý den kroužil kolem ní, s očkama svítícíma v požívačné tváři, v mozku se mu převalovalo těch několik myšlenek, které měl v moci, ne myšlenek, ale konverzačních schémat, a vždycky čas od času popošel k ní a některé z nich vytáhl a použil, neuspěl a zase odešel a zase svítil očkama, pozoroval ji mlsně z dálky a obcházel jako načepýřený kohout kolem nedosažitelné cizí slepice. Vyprávěla mi ten příběh, tu legendu. Byla jako z kalendáře, jako příběhy, které prý svěřovaly prostitutky zákazníkům v nevěstincích, o mládí v šlechtických domech, o pádu a zchudnutí a žalostném prodeji vlastního těla. Jak po válce zůstali v Košicích, ale otec, maďarón, exponent režimu, úředníček a fašista, byl zničen, znemožněn, bez penze, bez možnosti žít, příliš starý a nemocný, aby mohl jít na silnici nebo do lesa k drvoštěpům, a matka sehnutá a odmítající tělesně pracovat, a ona mladá, v sextě maďarského gymnasia, které zrušili, a tu přišel ten člověk, patřily mu statek a vinice, měl v Bratislavě hotel, byl boháč, pětačtyřicátník, a ona svolila, aby zachránila rodinu před bídou nebo smrtí hladem nebo stářím v chudobinci, byl pánovitý, zlý, omezený, na nic nevěřil, na Boha, na demokracii, na lidskou slušnost, na nic, jen na sebe, a chtěl syna pro svůj statek a hotel a vinici, ale neměl národnostní

předsudky a nevadilo mu, že je Maďarka. Narodila se jim dcera a tu od ní odešel a zpil se do němoty a týden na ni nepromluvil a pak ji začal také bít, když byl opilý, na statku se scházela bujná společnost, přijížděla auta z Bratislavy, z Košic, z Turčanského Svatého Martina, v jeho pracovně se konaly porady, stal se členem demokratické strany, ale ona na to nemyslela a tenkrát, když k ní v noci přicházel a s dechem páchnoucím jako sklep si na ní vynucoval to, co pro něho snad bylo rozkoší, ale pro ni utrpením a hanbou, tenkrát, když poznala toho muže s býčí šíjí a s těžkým dechem, poznala také pravdu, seznámila se s jiným mužem, zahradníkem, který měl tuberkulózu a pak zemřel, ale začal jí půjčovat knížky o cestě k Bohu, o rozvoji duchovních sil, o psychickém vesmíru a záhrobním životě a ona pochopila, že to vše tady je jenom nesmírný proces očištění od poskvrny zla a zlo je hmota a člověk se očišťuje od hmoty, od těla, od žádostí a jeho cíl je v Duchu, ale ani tam ne, i to je jen stadium, vyšší než fyzické, ale konečný cíl je Bůh, splynutí s Ním, rozpuštění vlastního já v té nekonečné hladině blaženosti, z níž tryská mystická boží láska a dobrota.

On potom přišel o život. Po Únoru mu sebrali hotel a potom statek a pak ho zavřeli, ale on uprchl, pokusil se přeplavat Dunaj do Rakouska, ale byl zastřelen. Ona dostala místo úřednice, naučila se účetnictví a je dobrou účetní, žije teď v Košicích s malou dcerkou, o kterou se stará, rodiče už jsou oba mrtvi a ona chce dcerku vychovat k pravdě, kterou sama poznala.